

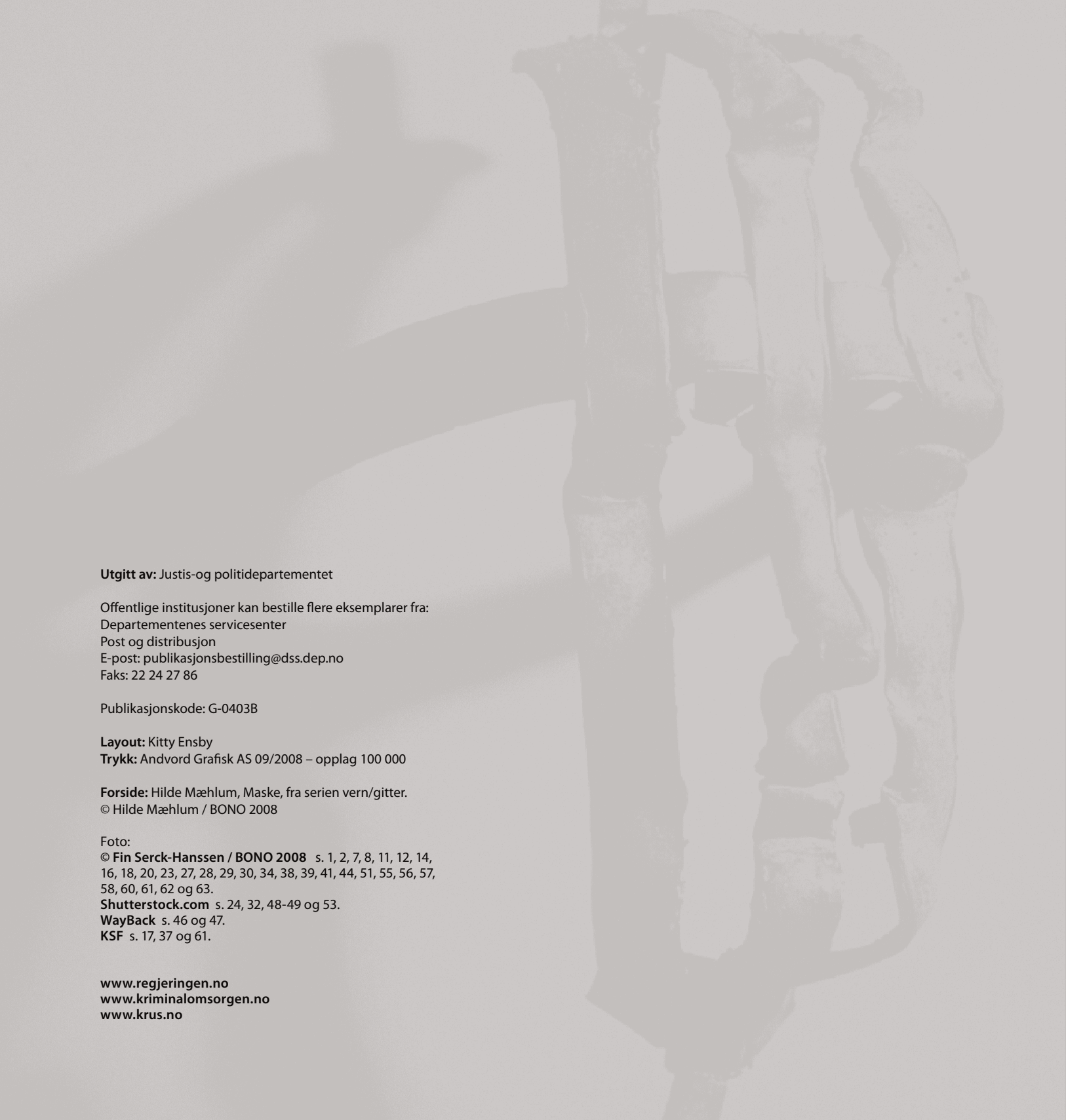
Straff som virker

mindre kriminalitet
– tryggere samfunn

Kriminalomsorgsmelding

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

Utgitt av: Justis-og politidepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Faks: 22 24 27 86

Publikasjonskode: G-0403B

Layout: Kitty Ensby
Trykk: Andvord Grafisk AS 09/2008 – opplag 100 000

Forside: Hilde Mæhlum, Maske, fra serien vern/gitter.
© Hilde Mæhlum / BONO 2008

Foto:
© **Fin Serck-Hanssen / BONO 2008** s. 1, 2, 7, 8, 11, 12, 14,
16, 18, 20, 23, 27, 28, 29, 30, 34, 38, 39, 41, 44, 51, 55, 56, 57,
58, 60, 61, 62 og 63.
Shutterstock.com s. 24, 32, 48-49 og 53.
WayBack s. 46 og 47.
KSF s. 17, 37 og 61.

www.regjeringen.no
www.kriminalomsorgen.no
www.krus.no

Straff som virker

mindre kriminalitet – tryggere samfunn

Altfor mange

- har lite å gå til etter soningen
- kommer tilbake i fengsel

Dette er unødvendig kostbart for den enkelte og samfunnet.

Hva vil vi gjøre med det?

Noen av svarene får du her

Jeg har sett mye ressurser i norske fengsler. Likevel går det galt igjen for svært mange raskt etter løslatelse. Ved mine besøk i alle landets fengsler slår det meg hvor mye vi har å hente på å skape flere muligheter for et sporskifte i livet. En innsatt beskrev for meg lukka soning som å sette livet på pause. Vi ønsker å trykke på «play» knappen. Mange tar i dag gode eksamener etter god skolegang i fengslene. De nye rusmestringsenheten våre kan få flere over i behandling for rusproblemer. Boligkonsulentene kan bidra til å fjerne en av risikofaktorene for tilbakefall; mangel på bolig. Å hjelpe folk i arbeid og bygge gode nettverk gjør det lettere for straffedømte å komme tilbake til samfunnet som kollega, nabo og venn. Det er ikke for ingenting at flertallet av befolkningen i undersøkelser mener straffen skal være rehabiliterende, og ikke først og fremst gjengjeldelse. Det lønner seg!

For regjeringen er det viktig at kriminalomsorgen skaper et tryggere samfunn. Mindre tilbakefall er avgjørende for å sikre fortsatt nedgang i kriminaliteten. Ofrene ønsker mindre tilbakefall. Vi skal reagere med fasthet når noen begår lovbrudd. Samtidig må vi utfordre oss sjøl på å kunne tenke nytt. Gamle politiske svar er ofte uegna til å løse nye utfordringer. Denne meldingen peker på mange tiltak og muligheter for kriminalomsorgen i årene som kommer. Mange av tiltakene er vi i ferd med å gjennomføre.

Kriminalpolitikk og velferdspolitik er to sider av samme sak. Bedre fordeling, og mer velferd er en forutsetning for å forhindre tilbakefall. Målet om et varmere samfunn gjelder også innenfor fengselsmurene. Fra samfunnets side er det dessuten viktig med respekt for de som har sonet sin straff og gjort opp for seg. Det endelige valget om en fremtid uten kriminalitet ligger hos den domfelte seg. I en tilbakeføringsgaranti er han den viktigste garantisten.

Stortingsmeldingen om kriminalomsorgen må skape debatt. Det er viktig at vi skaffer oss kunnskap. Denne boka er et sammendrag av meldinga og dens tiltak. Bare kunnskapsstyrt debatt vil kunne skape gode løsninger. Bare forståelse vil skape legitimitet om en nye tiltak i kriminalpolitikken. Det gror lite av misforståelser og myter. Enkelthendelser er sjelden et godt grunnlag for reform. Vi må se helheten. Det er viktig med brede og samlende løsninger. Vi inviterer derfor til debatt og kunnskapsopprustning om kriminalomsorgen.

Nå er soningskøene snart fjernet. Nå skal vi konsentrere arbeidet om køene ut av fengslene. For et tryggere Norge.

Knut Storberget
justisminister

Kriminalomsorgen er ansvarlig for all straffegjennomføring.

Etaten har ansvar for varetekt, fengselsstraff, forvaring, samfunnsstraff, narkotikaprogram med domstolskontroll og alle andre former for straffegjennomføring.

Bøter er den mest brukte straffen for lovbrudd i Norge. Når vi snakker om straffedømte, er det likevel de mer alvorlige lovbruddene vi tenker på, og da er det fengselsstraffen som dominerer. Den tredje store gruppen er samfunnsstraffen.

Til enhver tid sitter ca 3500 personer i fengsel i Norge. Halvparten av disse har barn.

I 2007 fikk nesten 3000 personer en samfunnsstraffdom.

I 2007 ble i underkant av 500 personer dømt til promilleprogram fordi de har kjørt i alkoholpåvirket tilstand. Programmet går over 11 måneder.

Svært mange av fengselsstraffene er korte – gjennomsnittet er noe over tre måneder, og omtrent halvparten av dommene er under to måneder. Kun en av ti dommer er på over ett år.

Det er flest narkotikaforbrytelser, deretter kommer vinningsforbrytelser og voldsforbrytelser.

Soningskøen er snart borte!

Historien om Alexander

Da Alexander var fjorten år, døde moren hans av kreft. Det var ikke det at ting hadde vært bra før hun døde, men etterpå ble det virkelig ille. Faren drakk, og barndomshjemmet til Alexander ble et tilholdssted for farens drikkekompiser. Når det ble for vanskelig, og det ble det ofte, flyktet Alexander og søsteren til naboen.

Helt fra Alexander var liten, hadde faren tydd til vold for å få ham til å høre etter. Av og til ble han brent med farens sigarettstumper, andre ganger ble den lille gutten holdt utenfor balkongkanten i tredje etasje. Faren truet med å slippe taket dersom Alexander ikke gjorde som han sa. Før moren døde, hadde faren knust et rødvinsglass inni hånda hennes.

Mens moren ble stadig sykere, trakk Alexander seg ut fra hjemmet. Som en flukt prøvde han alkohol og hasj. Etter morens død ble det mer. To år etter moren, døde også faren til Alexander. Nå var han og søsteren alene i verden, med sorg og savn som eneste følgesvenner. Til tross for at de var så unge, fikk de ikke noe tilbud om hjelp.

Da søsteren fikk seg kjæreste, følte Alexander seg overlatt til seg selv. Ifølge skolen slet han med konsentrasjonen, og fraværet økte raskt. – Allikevel gjorde de ingenting, sier han. - Er ikke det merkelig? De måtte jo se tusenlappene fra tyverier som lå og fløt på pulten min.

Barnevernet kom på banen til slutt. En periode ble Alexander plassert i fosterhjem, men det ble aldri varige eller stabile opphold. Og ettersom livet ble stadig vanskeligere, flyktet Alexander stadig oftere til rusen og kriminaliteten. Det begynte med tyverier, men utviklet seg raskt til vold. Siden Alexander var stor for alderen, ble han betegnet som farlig. Slik oppstår gjerne farlige situasjoner.

Som 16-åring fikk Alexander sin første betingede dom for legemsbeskadigelse, grovt tyveri, og besittelse og salg av hasj. I årene som fulgte ble det flere av de betingede dommene. To år senere, da han var atten, måtte han sone første gang. Dommen var for ran og legemsbeskadigelse. Etter den første fengselsdommen fulgte stadig flere. Alexander ble deprimert og ville ta sitt eget liv. Han trengte psykiatrisk behandling, men det var nesten umulig å få. Så fort han ble løslatt, havnet han på kjøret nok en gang. Noe annet liv kjente han ikke. Da Alexander var 23 år fikk han en dom på to år, nok en gang for vold. Denne dommen soner han i dag.

Må det ende her?

Hvorfor går det bra med noen?

Når man skal undersøke hva som bidrar til at noen begår et lovbrudd, prøver man vanligvis å finne ut risikofaktorer for kriminalitet og hva som kjennetegner lovbyteren. Ut ifra disse kan man lage teorier og forsøke å forklare hva som utløste kriminaliteten.

Det finnes imidlertid også en annen innfallsvinkel, nemlig å stille spørsmålet om hva som kjennetegner de som *ikke* bryter loven, og hvorfor man slutter med det.

Noen ville si at man blir klokere og roligere med alderen, og i mange tilfeller stemmer dette. Mange unge lovbytere «vokser ut av kriminaliteten».

Andre legger mest vekt på at man får en utdanning, en jobb, en kjæreste eller barn. Å ha en interesse og noe å gå til, noen som bryr seg og noen å bry seg om. Følelsen av å være verdt noe. Forskning viser at når den domfelte blir bevisstgjort at han har noe positivt å bidra med i samfunnet, øker sjansene for et framtidig lovlydig liv.

Dette innebærer at kriminalomsorgen ikke bare skal være opptatt av risikoen og behovene som den enkelte lovbyter måtte ha, men gi minst like mye oppmerksomhet til hans positive ressurser, kompetanse, egenskaper og evner. I planlegging av straffegjennomføringen må disse komme klart fram. Kriminalomsorgen skal kartlegge hva de domfelte er gode til, hva de har lyktes med og forsøke å bevisstgjøre og forsterke disse sidene.

Alle mennesker vet at motivasjon kommer når man lykkes med noe, blir sett, hørt og får positive tilbakemeldinger. Hvis man får høre at man ikke duger og bare får kritikk, brytes man langsomt ned. Likegyldigheten kan ta overhånd og respekten for seg selv og andre blir mindre. Risikoen for ny kriminalitet øker.

Når den domfelte får vise fram sine positive sider og utvikle disse, oppstår en vinn-vinn situasjon. Den domfelte får et bedre liv og samfunnet blir tryggere på grunn av redusert tilbakefall til ny kriminalitet.

Gleden ved å betale skatt og bidra til fellesskapet

Kvinnen går frem til vitneboksen og setter seg. Det som nå skal skje er norsk rettshistorie.

Dommer Håkon Rastum spør om framgangen hennes og konstaterer at urinprøvene fortsatt er rene.

- Har du hatt eksamen? Spør han.
- Jeg er ferdig. I forrige uke, svarer hun.
- Har du fått resultatet? Gikk det bra?
- Ja da.

Dommeren avsier sin kjennelse. Bergenskvinnen er den første som har kommet helskinnet gjennom prøveprosjektet Narkotikaprogram med domstolkontroll.

- Hvis jeg hadde blitt dømt til fengsel, hadde jeg først sittet i soningskø, deretter sonet. Jeg hadde antagelig akkurat kommet ut av fengsel nå og fortsatt å koste samfunnet masse penger. Isteden er jeg rusfri, har fått meg utdannelse og en deltidsjobb. I fjor betalte jeg 67.000 kroner i skatt. Det føles veldig bra, sier hun.

I august for nesten tre år siden var utsiktene hennes helt andre. Kvinnen som nå er i 40-årene, hadde ti år som heroinist og pilleavhengig bak seg. Tre straffedommer samt en bot har hun fått med seg på veien.

- Jeg ble regnet som en av byens mest belastede og tyngste rusmisbrukere. Mitt verste minne var da jeg måtte ringe Barnevernet og be dem ta vare på barna mine. Jeg ville de skulle ha det trygt, sier hun. Livet var så monotont. Alt var bare rus, rus, rus.

- Å fylle dagene med innhold, er grådig viktig. Desto mindre tid du har til å ruse deg, desto lettere å stå imot. Og jo mer du har å miste, desto lettere å stå imot.

Statsadvokaten ville sende henne i fengsel i tre år, men retten dømte henne til behandling. Nå ser kvinnen frem til et helt vanlig liv med utdanning, jobb og fri i helgene. Et A-4 liv.

- Å fylle dagene med innhold, er grådig viktig. Desto mindre tid du har til å ruse deg, desto lettere å stå imot. Og jo mer du har å miste, desto lettere å stå imot.

Maktutøvelse må bygge på klare verdier

Kriminalpolitikken bygger på humanitet, rettssikkerhet og likebehandling. Alle som kommer i kontakt med straffeapparatet, skal få god informasjon om sine rettigheter og plikter. Når man leser om hvordan det er å sitte fengsel, ser man at kriminalomsorgen utøver stor makt over enkeltmennesker. Et fengsel med høyt sikkerhetsnivå er et lukket samfunn.

De siste årene har det i land hvor vi ikke trodde at det kunne forekomme, blitt avslørt alvorlig mishandling og tortur av fanger. Samfunnets maktutøvelse, også i et demokrati som vårt, må kontrolleres gjennom systematisk tilsyn, åpenhet og innsyn.

Ifølge et humanistisk menneskesyn er mennesket unikt og ukrenkelig. Det innebærer at den enkelte har rett til å ta egne valg og er ansvarlig for konsekvensene av dem. Straffen skal være berøvelse eller innskrenkning av frihet, ikke tap av andre grunnleggende menneskerettigheter. Rehabiliteringstiltak må være frivillig, men vi kan gjøre

det bedre enn i dag. Regjeringen vil skjerpe kravene til kriminalomsorgen for at det skal drives et enda bedre og mer aktivt arbeid for å motivere og ansvarliggjøre den domfelte. Kravene til den domfelte skal bli tydeligere. Straffen skal oppleves som straff både av den som er dømt, og av samfunnet omkring. Samtidig er det et selvstendig mål å gjøre livet under straffgjennomføringen verd å leve. Den som har begått et lovbrudd, har selv ansvaret for å gjøre noe med sin egen kriminalitet. Samtidig skal straffen gjennomføres slik at lovbrøyteren blir bedre skodd for et liv uten kriminalitet når dommen er sonet.

Vi skal få til en *reell tilbakeføring* til samfunnet. Vi vil ha en straff som virker!

Kriminalomsorgen har ansvar for en viktig del av samfunnets sikkerhet. Hva som er akseptabel risiko i sikkerhetsvurderinger, er under kontinuerlig debatt, ikke bare i kriminalomsorgen, men også i samfunnet ellers.

Fengslene i Norge

«Lukket fengsel»

– fengsel med høyt sikkerhetsnivå.

Et lukket fengsel har mur eller høyt gjerde rundt fengselsområdet. Alle dører er låst. Når de innsatte ikke er i arbeid, på skole eller deltar i fritidsaktiviteter under kontroll av fengselsbetjentene, er de innelåst på sine celler. 63 % av fengselsplassene i Norge er i lukket fengsel. 20% av plassene er i to- eller firemannsrom.

De fleste cellene i våre fengsler har ikke eget toalett eller dusj. Hvis man skal på toalettet om natten, må man tilkalle to betjenter, bli låst ut og fulgt til baderommet. Cellene i lukkede fengsler skal undersøkes av de ansatte en gang om dagen. Det er begrenset hvor mange gjenstander, bøker, CD-plater og andre ting de innsatte får lov til å ha på cella.

Telefonering og internett

I et fengsel med høyt sikkerhetsnivå har man i dag anledning til å ringe i tju minutter per uke. Hvis man har barn, eller andre særlige behov, utvides ringetiden. Samtalene kan avlyttes. Mobiltelefoner er forbudt. I enkelte fengsler har man i samarbeid med skolen i fengselet, laget en begrenset tilgang til internett. De innsatte har ikke tilgang til sider hvor man kan kommunisere med andre, og all aktivitet kan spores. De har ikke tilgang til internett utenom når de er på skolen.

Besøk

Innsatte i fengsel med høyt sikkerhetsnivå kan få besøk inntil en time pr uke. Har man barn, kan besøkstiden utvides. Hvis man soner en lengre dom slik at man ikke får permisjon de første årene, tilsvarer tiden med familie og venner på en time per uke ca to hele døgn i løpet av året.

Besøk kan overvåkes og i enkelte tilfeller er det glassvegg mellom den domfelte og den besøkende. Hvis besøket ikke har vært overvåket av ansatte, kontrolleres innsatte etter besøk. Dette kan innebære at innsatte må kle av seg og at klærne blir gjennomgått for å unngå at våpen, narkotika, mobiltelefoner osv tas med inn.

Permisjon

Innsatte kan ha opptil 18 dager permisjon per år. Det er først når man har gjennomført minst en tredjedel av straffen, at man kan begynne å få permisjoner. Hvis den innsatte har barn og det er til barnets beste, kan den innsatte få opptil 30 dager permisjon i året.

«Åpent fengsel»

– fengsel med lavere sikkerhetsnivå.

Et åpent fengsel har vanligvis gjerde rundt fengselsområdet, og innsatte har ikke lov til å forlate området. Fengselsbygningene er låst om natten, men de innsatte låses ikke inn på cellene. Fengselsbetjentene skal ha oversikt over de innsattes aktiviteter til enhver tid. De

innsatte kan ringe fritt, men samtalene kan bli avlyttet. I de fleste fengsler med lavere sikkerhetsnivå skal innsatte få tilgang til internett. Det vil være pålogging med navn og kode og hvilke nettsider den innsatte har besøkt kan spores og kontrolleres.

Overgangsbolig

Fengselet ligger i et by- eller boligområde uten gjerde rundt.

Innsatte har arbeid eller skoleplass utenfor overgangsboligen, men må være i fengselet resten av døgnet. De innsatte skal styre sin egen lønn og betale husleie, lage sin egen mat, vaske klær og så videre. Ytterdørene er låst om natten, og de innsatte har ikke lov til å forlate overgangsboligen utenom arbeids-/skoletid eller ved organiserte aktiviteter.

I alle typer fengsler kan innsatte bli avkrevd urinprøvekontroll når som helst for å undersøke eventuelt rusmisbruk. Narkotikahunder blir brukt for å lete etter stoff, både på personer, i cellene og på fengselsområdet.

Tryggere enn vi tror

I 2007 ble det gitt nesten 35 000 permisjoner fra fengsel. Bare i 69 tilfeller – altså 2 promille – hendte det at innsatte ikke kom tilbake av seg selv, eller kom for sent.

Det skjer også svært sjelden at noen rømmer fra norske fengsler, og de fleste blir tatt igjen etter et kort opphold i frihet. I noen åpne fengsler kan de innsatte om dagen gå rett ut av fengselsporten. Mer enn 99 % gjør det likevel aldri. I 2007 var det tre innsatte som greide å rømme fra et lukket fengsel, året før var det én. Det var også åtte innsatte som rømte under opphold utenfor fengselet, for eksempel under legebesøk med følge av fengselsbetjenter.

Ikke alle fengsler har de samme sikkerhetstiltakene, men strategien er å spre de mest rømningsfarlige innsatte ved at flere fengsler har det høyeste sikkerhetsnivået.

Fengslene skal ha mulighet for å kontrollere de innsattes kommunikasjon med verden utenfor for å forebygge rømningsforsøk eller ny kriminalitet. Når internett tas i bruk i undervisningen for innsatte, må både teknisk utstyr og uttak av elever være slik at sikkerheten er god nok.

Narkotikafri sone?

Narkotika er like forbudt i fengsel som utenfor. Målet er å holde narkotika utenfor fengslene i størst mulig grad. Kontrolltiltakene må likevel ikke være så strenge at de gjør rehabiliteringsarbeidet umulig. De fleste som har et narkotikaproblem, er rusfrie under soningen. Det tas over 20 000 urinprøver hvert år. Andelen som viser ulovlig bruk av rusmidler, har holdt seg stabilt omkring 12 %. Når man finner narkotika i fengselet, er det i all hovedsak brukerdoser.

For å redusere tilgangen til narkotika i fengsel ytterligere, skal kontrolltiltakene ved inngangen til fengslene målrettes bedre. Det gjelder både innsatte, besøkende og ansatte.

Hvem sitter i fengsel?

Fattig eller farlig?

Som gruppe har innsatte i fengsel en del særtrekk som skiller dem fra resten av befolkningen:

30 % har vært barnevernklienter
30 % har opplevd å ha nær familie i fengsel
40 % har ungdomsskolen som lengste fullførte utdanning
70 % er arbeidsledige
40 % lever under fattigdomsgrensen
30 % er bostedsløse
50 % har kroniske sykdommer
60 % er rusmisbrukere

Det betyr ikke at alle innsatte har disse problemene. Forskning fra 1990-tallet tyder på at det er to grupper som vokser: I den ene enden av skalaen er det en liten gruppe som er enda mer problembelastet enn de «normalbelastede» innsatte. I den andre enden er det en liten gruppe ressurssterke som sitter i fengsel for eksempel for organisert kriminalitet eller økonomisk kriminalitet.

Norge er et land hvor kvinner og menn i stor grad har de samme mulighetene. Likevel er bare 6-7 prosent av de innsatte kvinner. Undersøkelser viser at kvinner som sitter i fengsel gjennomsnittlig har enda flere og enda mer alvorlige problemer enn menn.

Kriminalitet er ikke jevnt fordelt på den voksne delen av befolkningen. De fleste demper sin kriminelle aktivitet med alderen. Gjennomsnittsalderen for innsatte er 34 år. Noen begynner med alvorlig kriminalitet tidlig i livet. I 2007 var det 41 personer under 18 år som ble satt i fengsel. Størstedelen av de innsatte er norske statsborgere. I 2007 var 85 prosent av de som kom i fengsel, norske. Av de andre 15 prosentene var 4 prosent fra Norden og 5 prosent fra andre land i Europa. I alt var 110 nasjoner representert. Andelen utenlandske statsborgere har økt de siste ti årene.

Rusmisbruk

Misbruk av narkotika er det altoverskyggende problemet for de straffedømte. To av tre oppgir selv at de var jevnlike brukere av stoff før de kom i fengsel, og mange brukte forskjellige narkotiske stoffer. En svært stor del av de tunge rusmisbrukerne har kroniske skader eller sykdommer som påvirker livet deres. De som har både rusproblemer og psykiske lidelser har det særlig vanskelig.

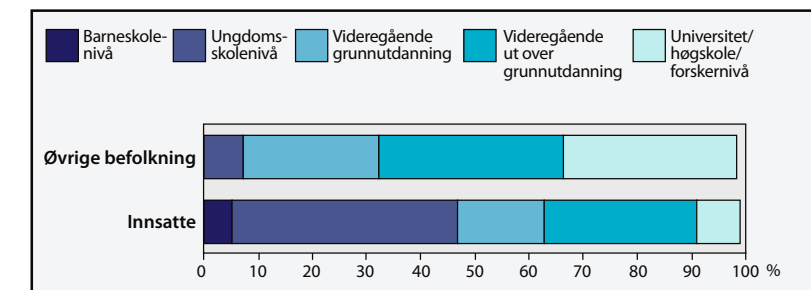
Mister bolig ved soning

Selve fengselsoppholdet skaper bostedsløshet. Mens tre av ti innsatte manglet bolig ved innsettelse i fengsel, manglet dobbelt så mange bolig når de ble løslatt.

Bare en tredjedel var i arbeid da de begynte å sone straffen. Av disse hadde 8 av 10 fast jobb. Kvinner i fengsel har enda svakere tilknytning til arbeidslivet – andelen uten arbeid er dobbelt så høy som hos mennene.

Lav utdanning

Innsatte har mye dårligere utdanning enn det som er vanlig i samfunnet ellers. Fire av ti har ungdomsskolen som lengste fullførte utdanning, og svært få har utdanning utover videregående skole.

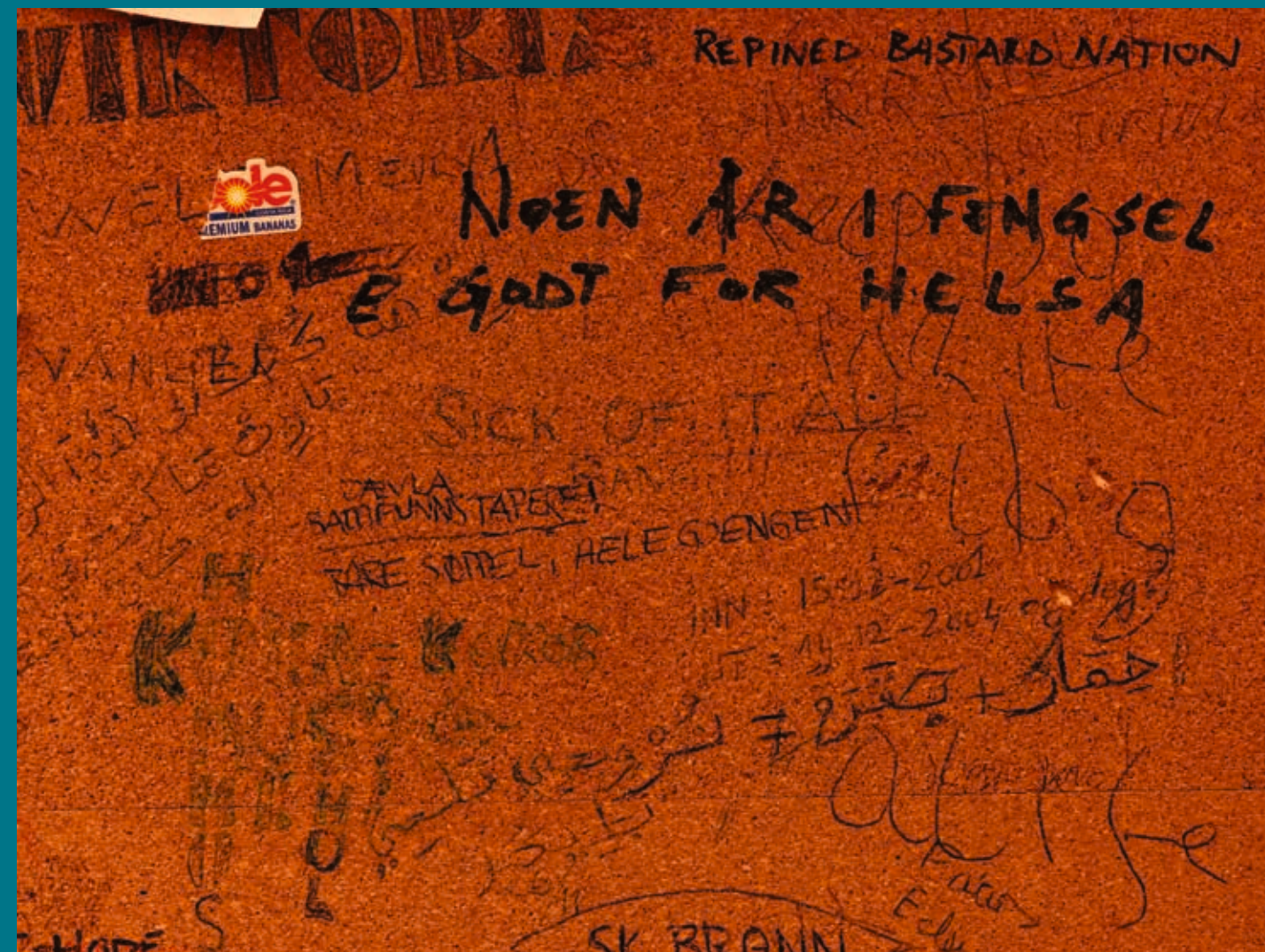
Omfanget av levekårsproblemer er ikke så store hos de som får samfunnsstraff.

Skadevirkninger av å sitte i fengsel – hvordan er det i dag?

Straff har flere formål. Den skal virke avskrekkende for andre, den skal gjøre det umulig å gjøre nye forbrytelser mens man soner straffen og den skal virke rehabiliterende. I tillegg skal straffen også bidra til «sosial ro» ved at man ser at samfunnet reagerer mot urett. Både internasjonal og norsk forskning viser at straffen, og da særlig å bli satt inn i fengsel, har mange utilsiktede skadevirkninger, eller «bivirkninger». I dette heftet skal vi bare omtale noen av disse «bivirkningene»:

- Man mister mesteparten av kontakten med sine nærmeste. Med tjue minutter telefontid og besøk en time i uken, er det ikke mulig å opprettholde normal kontakt og det kan være vanskelig å holde på forhold.
- Mange som settes i fengsel mister jobben eller skoleplassen sin. Fordi de har sittet inne, har de det ofte vanskeligere enn andre å få jobb etterpå.
- Mange som sitter i fengsel mister boligen sin.
- Man risikerer å komme i nærmere kontakt med kriminelle miljøer og narkotika.
- Mange som settes i fengsel blir deprimerte, får angst og føler ensomhet.
- Dagens regimer, og særlig i fengsler med høyt sikkerhetsnivå, kan virke umyndiggjørende og passiviserende. Mange føler avmakt og at de blir fratatt ansvaret for seg selv.

Jo mer tvangspreg et fengselsmiljø er, jo større er potensialet for vold blant de innsatte og mellom innsatte og ansatte. Det gjelder særlig dersom de innsatte opplever behandlingen de får som urettferdig. Motsatt er det mindre vold og lavere tilbakefall til ny kriminalitet i fengsler som tilbyr rehabilitering i form av utdanning og yrkesopplæring.

Straff som virker

Fengsel mot fyllekjøring?

Det var ikke første gang Roger, som er en vanlig arbeidskar i full jobb, ble tatt med promille. For 20 år siden røk han inn i fengsel i tre uker for fyllekjøring. Nå satt han her igjen, dømt for annen gang. Men det var en himmelvid forskjell. Den første gangen sonet han i lukket fengsel, nå fikk han promilleprogram.

- Det kan ikke sammenliknes! Jeg trodde jeg skulle gå til grunne i fengselet. Kjente meg behandlet som en skikkelig kriminell. De jeg satt sammen med, var jo kriminelle. Det var faktisk en opplæring i kriminalitet. Det var bare det de snakket om.

- Nå, her på promilleprogrammet, kjenner jeg meg behandlet med respekt, som et menneske. Det kan virkelig hente opp folk som er på tur ut for stupet, sånn som jeg var.

- Men synes du det er straff å gå her på program?

- Ja, det er det. Jeg fikk jo også en bot på nesten 40.000 kroner. Det svei godt. Vi blir jo hver gang minnet om hvor galt det kunne gått og hvilke konsekvenser den kjøringa kunne hatt for meg sjøl og andre. Og så må jeg jo møte opp her og være edru.

- Men hjelper et slikt program på noe?

- Ja, det skal jeg love deg. Sammen med boten er det avskrekkende. Jeg har virkelig forandret holdning til det å kjøre med promille. Dette kurset burde alle unge som tar sertifikat få med seg.

- Hvis du hadde fått det som ung, tror du at du hadde holdt deg unna promillekjøring da?

- Det skal du ikke se bort i fra.

- Hva har ellers denne dommen medført for deg?

- Jo, det skal jeg si deg: jeg har fått et bedre familie-liv. Før fikk jeg ikke lov å treffe barnebarna fordi jeg var full bestandig. Nå er jeg edru, nå får jeg treffe dem. Det er stort! Og så får jeg attest for bedre innsats på jobben!

... sa Roger, som til slutt føyer til at det kanskje, alt i alt, var godt at han fikk denne dommen.

Kriminalpolitikk og velferdspolitik

Kriminalitet har mange årsaker og må møtes på mange måter. En antatt årsakssammenheng er ressursfattigdom slik det er beskrevet foran. Allerede i Soria Moria-erklæringen har regjeringen koblet justispolitikken sammen med velferdspolitikken. Straffedømte som gruppe må løftes opp på et levekårsnivå som er mer likt befolkningen ellers. I dag ligger de langt under. Alle anstrengelser regjeringen gjør i forbindelse med bolig, helse, arbeid, opplæring, fattigdom og andre sosialpolitiske tiltak, vil også være satsinger som gjelder straffedømte.

Alternativer til fengsel

Fengsel er ikke alltid den beste rammen for rehabilitering. Hvis frihetsberøvelse ikke er nødvendig for å beskytte samfunnet, kan andre straffeformer gi bedre resultater. Historien om Roger er en bekreftelse på at straff utenfor fengsel kan virke etter hensikten. Lovbryteren begår ikke nye lovbrudd, får bedre kontakt med familien og kan fungere i en jobb. Årlig er det omtrent 500 lovbrøtere som dømmes til å delta i et slikt promilleprogram.

Minstestraft for ubetinget fengsel er 14 dager. I mange av sakene som gir fengsel under en måned, kunne et alternativ til fengsel være mer hensiktsmessig. Samtidig vil det kunne bli en belastning for noen lokalsamfunn hvis muligheten til fengsling bortfaller for mindre, men stadig gjentatte tyverier.

Betinget dom med promilleprogram utvides nå til å gjelde kjøring påvirket også av andre rusmidler. Det foreslås at ruspåvirket kjøring som i dag straffes med ubetinget fengsel under en måned, skal straffes med «rusprogram» eller samfunnsstraff. Det arbeides også med et tilsvarende program for fartssyndere som i dag får ubetinget fengsel. Minstestraften foreslås hevet til en måned for fartsovertredelser og for bruk og besittelse av narkotika. Disse lovbruddene skal føre til betinget dom med program eller samfunnsstraff. Fengsel skal erstattes med samfunnsstraff når bøter ikke kan betales.

En forsker fulgte en gruppe unge med store atferdsvansker gjennom en periode på 15 år. Noen fikk fengselsstraff, andre ikke. Som 30-åring levde over halvparten av dem under tilfredsstillende forhold. De som hadde greid seg best, var de som ikke hadde fått fengselsstraff, men andre former for oppfølging.

Erfaringene med alternativene til fengselsstraff er gode, og slike straffereaksjoner bør brukes mer. Fengsel skal brukes når det er nødvendig for å beskytte samfunnet. Fengselsstraff kan også være nødvendig for å markere alvor i et lovbrudd, og i tilfeller hvor andre løsninger ville være i strid med folks rettsoppfatning.

Samfunnsstraff

Det viktigste alternativet til fengselsstraff er samfunnsstraff. Nesten 3 000 personer fikk denne formen for straff i fjor. Den utmåles ikke i dager og år, men i et antall timer som skal gjennomføres innen en tidsfrist. Minimum er 30 timer, maksimum er 420 timer. Gjennomsnittsdommen ligger nærmere 70 timer. Det går også an å få en deldom: både ubetinget fengselsstraff og samfunnsstraff.

Ved samfunnsstraff bor lovbyteren hjemme og kan gå på jobb eller skole. Timene kan avvikles også i fritiden. Sannsynligheten for tilbakefall til ny kriminalitet ser ut til å være mindre for de som får samfunnsstraff enn for de som får fengsel. Samtidig har ikke samfunnsstraffen de uheldige sider som fengselsstraffen har – den skaper ikke det samme oppbruddet i tilværelsen.

All samfunnsstraff innledes med samtaler med friomsorgen. Hensikten er å finne ut om lovbyteren trenger støtte når det gjelder arbeid, videre utdanning, behandling for rusmisbruk eller har helseproblemer. Friomsorgen kan bistå med kontakt med de rette myndigheter. Hensikten med samtalen er ellers å motivere til et liv uten kriminalitet. Slike samtaler gjentas jevnlig under straffegjennomføringen. Deltakelse i grupper som gjennomgår påvirkningsprogrammer kan komme i tillegg til samtalen.

Programmene skal gi lovbyteren bedre innsikt i sin egen atferd og større forståelse av de problemene som kriminaliteten skaper. Noen programmer tar opp spesielle former for kriminalitet, som trafikk og rus.

Den største delen av samfunnsstrafftimene brukes til samfunnsnyttig arbeid. Det kan være i frivillige organisasjoner, sosiale institusjoner, kirker, skoler og barnehager. På den måten har samfunnsstraffen i større grad enn fengsel et preg av å gjøre opp for seg, siden straffen brukes til noe som er nyttig for fellesskapet.

Timene kan også omfatte medling i konfliktrådet, hvis både lovbyteren og offeret er enige om det. Resultatet av medlingen kan være en avtale om hvordan lovbyteren kan yte noe tilbake til offeret på en mer direkte måte. Medlingen kan også gjøre det lettere for begge parter å møte hverandre igjen etter at straffen er sonet, uten skam eller redsel.

Det er ønskelig at domstolene oftere velger samfunnsstraff framfor fengselsstraff. Mulighetene for å avsi deldom (fengsel og samfunnsstraff) utvides.

Når fengsel ikke virker

Tilbakefallsprosenten ved narkotikakriminalitet når man dømmes til fengsel er ca 70%. Det er et klart tegn på at man ikke oppnår det man ønsker. Derfor startet man

Narkotikaprogram med domstolskontroll

Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND) har siden 2006 vært en prøveordning i Bergen og Oslo. Narkotikaprogrammet er fengselsstraff som er gjort betinget slik at den ikke sones i fengsel hvis vilkårene overholdes. Lovbryteren må forplikte seg til å være rusfri og følge andre pålegg som domstolen mener er nødvendig for å hindre nye lovbrudd. Domstolen holdes løpende orientert om hvordan vilkårene overholdes. Til gjengjeld stiller friomsorgen og mange andre etater opp med støttetiltak. Målsettingen er å forebygge ny kriminalitet og fremme domfeltes rehabilitering.

Til sammen 64 personer har til nå fått en slik dom. Dette er stoffmisbrukere med et mangeårig avhengighetsproblem og mange tidligere fengselsdommer bak seg. Over halvparten har ikke greid å overholde vilkårene, og mange av dem soner nå dommen i fengsel. De andre følger programmet, og greier seg godt – til tross for at de har sin frihet. Flere av dem har nå kommet seg gjennom hele programmet. Narkotikaprogrammet er en krevende måte å sone en straff på, men også en måte som gir helt nye muligheter der hvor fengselsstaff tidligere ikke har ført til noen forandring.

Det er et mål å utvide ordningen til større deler av landet.

Fengselsstraff og rehabilitering

Nesten alt er mulig – hvis du vil! Fra fange til kokk

På en av de mest fasjonable restaurantene i Oslo jobber det en ung mann på 28 år. Det er like før han har fullført sin utdanning som kokk. Han er stolt og glad, og det har han grunn til. For veien dit han er i dag har ikke vært enkel. Enn så lenge er han løslatt på prøve, og først sommeren 2009 er han helt fri. Han trengte «raske penger» og var i ferd med å få det. Isteden ble han tatt og fikk en dom på fire år for smugling av narkotika.

- Men det var kanskje godt at jeg ble tatt og stoppet – ellers er det ikke godt å si hvordan det kunne ha gått med meg.

Olai forteller at han 17 år gammel flyttet for seg selv. Så var det militæret, både førstegangstjeneste her i landet og i Kosovo i syv måneder. Da han kom hjem gikk det ikke så bra. Med ufullført skolegang kom han ikke noen vei. Regninger og inkassokrav hopet seg opp. Så gikk det som det gjorde.

Etter noen måneder i vantrivsel på Ullersmo fikk han komme til Berg fengsel og en plass på kokkelinjen der.

Han ble raskt tillitsmann på avdelingen og deltok aktivt i alt det fengselet hadde å by på: innebandy, vekktrening og bedriftsidrettslag i fotball.

- Men det var skolen som betydde mest for meg. Den var nøkkelen som ga meg noe viktig å tenke på og inspirasjon med tanke på framtida. Det vil si det var læreren der som var inspirerende. Hun var full av forståelse og veldig god til å motivere og få oss til å stå på. Hun hadde tro på meg og at jeg skulle klare det. Men du må selvfølgelig ville selv. Nesten alt er mulig hvis du vil.

- Er det noen i kriminalomsorgen som har betydd mer for deg enn andre?

- Nei, betjentene var jevnt over greie de. Skal jeg nevne noen spesielt, så må det bli læreren som aldri ga opp. Nå har jeg snart fagbrevet!

Soning i åpent fengsel

For det første er det viktig at fengselsreglene ikke er strengere enn det som kreves for å beskytte samfunnet mot nye lovbrudd. Det er frihetsberøvelsen som er straffen, og livet skal ikke gjøres vanskeligere enn nødvendig. Overgangen fra fengsel til frihet blir lettere jo mindre forskjellen til livet utenfor fengselet er – og da er sjansen for å holde seg unna nye lovbrudd bedre. Dette kaller vi normalitetsprinsippet. Det innebærer at livet i fengsel i størst mulig grad skal gjenspeile livet utenfor. Det gjelder også i lukkede fengsler. En vanlig hverdag betyr ansvar for å komme seg opp om morgenen, komme seg på skole eller på jobb, smøre matpakke, handle inn i fengselsbutikken og lage mat, og stelle tøyet sitt selv.

Hovedregelen i dag er at den dømte begynner soningen i et lukket fengsel. Når en del av dommen er sonet, kan man søke om overflytting til åpent fengsel, og mot slutten av soningen til en overgangsbolig. Hvor raskt den innsatte får større frihet, avhenger både av oppførselen under soningen og av eventuelle tidligere dommer som kan si noe om risikoen for ny kriminalitet.

Ikke alle fengsler har kvinneavdelinger. For kvinner er det derfor vanskeligere å finne soningsplasser som både har rett sikkerhetsnivå, og som er i nærheten av hjemstedet slik at de kan holde kontakt med familien sin.

Det er mange av de som i dag sitter i lukket fengsel, som ikke utgjør en trussel mot samfunnet. Det foreslås derfor at flere kan settes inn i åpent fengsel fra starten av soningen for å legge bedre til rette for rehabilitering. Både i åpne og lukkede fengsler må det legges til rette for at innsatte kan ha ansvar for alle hverdagslige gjøremål. Fengselstilbudet må endres slik at kvinner får større valgfrihet når det gjelder soningssted.

Soning i behandlingsinstitusjon

En ubetinget fengselsstraff kan også sones under andre kontrollerte former enn fengsel. Ved sykdom kan opphold på vanlig sykehus eller psykiatrisk sykehus etter innsettelsen i fengsel regnes med i soningstiden. Ellers gjelder det først og fremst behandlingsinstitusjoner for rusmisbrukere. I fjor var det omkring 450 innsatte som fikk sone hele eller deler av straffen sin på denne måten. Det er en forutsetning at institusjonene har god kontroll med beboerne, og at institusjonens regler følges. Omtrent en fjerdedel av de som får anledning til å sone i institusjon, bryter reglene og må tilbake til fengselet.

Fordi så mange straffedømte har rusproblemer, er det behov for flere behandlingsplasser som alternativ til fengsel.

Soning hjemme

Hvis det er svært viktig for rehabiliteringen, kan en innsatt få bo hjemme den siste delen av fengselsstraffen, under streng kontroll av friomsorgen. Det er ikke det samme som å være løslatt på prøve, og begrunnelsen for hjemmesoning er ofte at den innsatte er kommet i gang med utdanning hvor fengselet ikke lenger har mulighet for å tilby undervisning. Betingelsene kan i tillegg være rusforbud, deltakelse i program eller behandling.

Høsten 2008 utvides adgangen til å sone fengselsstraff hjemme, ved at man har tatt i bruk fotlenke eller elektronisk kontroll. Dommer på opp til fire måneders ubetinget fengsel, og lengre dommer der det gjenstår fire måneder, kan sones hjemme. På den måten vil særlig ungdom og førstegangsdømte kunne få et bedre tilbud, uten avbrudd i arbeid eller skolegang, og uten den risiko som nær kontakt med andre lovbrøyttere innebærer.

Hjemmesoning med elektronisk kontroll tilbys til å begynne med i seks fylker, med inntil 130 personer. Når ordningen er prøvet ut, er målet å utvide tilbudet til alle fylker.

Arbeidstrening

Innsatte som soner en straff, har plikt til å delta i de aktivitetene som fengselet tilbyr. Innsatte i varetekt skal ha tilbud om aktivisering, men bestemmer selv om de vil delta. Svært mange av dem ønsker å være med på lik linje med andre innsatte.

Fengslene tilbyr forskjellige typer arbeid. Mye av dette er enkle oppgaver som ikke krever fagkunnskaper fra før. For noen er det aller første møte med en arbeidsplass med regler om arbeidstid og pauser, og med fellesskapet i et arbeidsmiljø.

Det er behov for å legge om arbeidstilbudet i fengslene slik at de innsatte får kompetanse som det er behov for på arbeidsmarkedet, og slik at de kan bedre sine jobbmuligheter ved løslatelse.

Skole

Et levebrød krever en jobb, en jobb krever utdanning – og det er noe mange innsatte mangler. Det er nå skole i alle fengslene. Siden mange soner korte dommer, er det likevel få som kan få rettet opp alle manglene mens de er i fengsel.

Det er behov for å videreutvikle undervisningstilbudet i fengslene med kortere, kompetansegivende kurs. Det er også behov for mer yrkesrettet utdanning. Der hvor skolen selv ikke kan tilby undervisning, er det behov for å legge til rette for fjernundervisning, blant annet ved bruk av internett.

- Du ser det når du går fra verkstedet om kvelden. Der står det. Dette har du laget. Det er ordentlig!

- Skolegang krever at du bruker hodet og ikke blir helt nedstøvet. Det hjelper utrolig godt psykisk når du sitter inne.

Helse

Det er helsetjeneste i alle fengsler, tilsvarende fastlege-tilbudet utenfor fengsel. Fengselslegen kan henvise innsatte til spesialisthelsetjenester. Mange innsatte har psykiske problemer og andre helseproblemer som krever mer langvarig behandling enn det som kan gis under soningen.

Det skal legges til rette for et tettere samarbeid mellom primærhelsetjenesten i fengselet og kommunehelsetjenesten i den kommunen som den innsatte skal flytte til ved løslatelse, slik at behandling og rehabilitering kan fortsette etter endt soning.

Rusproblemer

Mange rusmisbrukere vil måtte få behandling for sitt misbruk i fengselet, fordi de i hvert fall ikke til å begynne med greier å overholde vilkårene for å få sone i en behandlingsinstitusjon. Det er heller ikke slik at alle ønsker behandling. Fengselet skal motivere innsatte til å slutte med bruk av ulovlige stoffer. I samarbeid med helseavdelingene skal det tilbys behandling også i fengselet. Innsatte kan få metadon eller lignende behandling under soningen.

Behandlingstilbudet i fengsel skal bygges ut. Flere innsatte skal kunne komme så langt i behandlingen at de vil greie å sone videre i institusjon uten brudd på vilkårene, eller kan fortsette i poliklinisk behandling etter løslatelse.

Kulturtilbud og fritidsaktiviteter

Fengselslivet er monotont med få impulser utenfra. Kulturtilbud beriker og normaliserer tilværelsen. Alle innsatte har tilgang til bibliotekstjenester, og de brukes flittig. Musikk og teateraktiviteter bidrar også til sosialt nettverk og er på den måten gode overgangstiltak ved løslatelse.

Muligheter for fysisk trening er viktig både for å skape variasjon i hverdagen, og av hensyn til helsen.

Alle innsatte skal ha like muligheter til å praktisere sin tro eller sitt livssyn.

Kulturtilbudet må anerkjennes både fordi det øker livskvaliteten for de innsatte, og fordi det bidrar til rehabilitering. Å oppleve at man mestrer å delta i et kor, spille teater eller male kulisser og få anerkjennelse for det man gjør er viktig. Noen innsatte forteller at de aldri har opplevd at noen har klappet for noe de har gjort, før de begynte med kultur i fengselet.

Motivasjonsarbeid

En viktig del av arbeidet som fengselsbetjent er å motivere innsatte til et framtidig liv uten kriminalitet. Arbeidet skjer både individuelt og i grupper i form av motivasjonsprogrammer.

Gjennom kontaktbetjentarbeidet, motiverende samtaler, miljøarbeid og de daglige aktivitetene skal fengselet skape et godt utviklingsmiljø. Tiltak skal bygges på forskning om hva som best motvirker tilbakefall til ny kriminalitet.

Programmer

Kriminalomsorgen bruker strukturerte programmer for å motivere og bevisstgjøre domfelte. Flere av disse har vist at de bidrar til å redusere tilbakefall til ny kriminalitet. Et godkjenningspanel av eksperter sikrer kvaliteten på de programmene vi skal bruke i Norge.

Frihet under ansvar

Overgangen fra fengsel til frihet kan være vanskelig, særlig for de som har sonet en lang dom. Derfor gis innsatte en gradvis tilvenning til et selvstendig liv, både ved overføring fra lukket til åpent fengsel, og kanskje videre til overgangsbolig, og ved permisjoner fra fengselet. En annen ordning er frigang på dagtid til å arbeide eller gå på skole utenfor fengselet slik alle har det fra overgangsboligene. Det er begrensninger for hvor tidlig en slik progresjon i soningen kan starte. Fengselet skal i tillegg vurdere risikoen for nye lovbrudd i hvert enkelt tilfelle, og det knyttes betingelse til oppholdssted, ingen bruk av rusmidler og lignende. Det er ytterst sjelden innsatte misbruker den tilliten de får gjennom denne form for gradvis økende frihet.

Det foreslås å utvide permisjonstiden fra 18 til 30 dager. Innsatte med lange dommer skal kunne innvilges permisjon etter tre år (mot i dag fire år).

Når det er hensiktsmessig og forsvarlig, skal frigang til skole eller arbeid kunne innvilges allerede fra første dag. For bedre forberedelse til løslatelse bør det være flere overgangsboliger.

Det skal også prøves ut en overgangsbolig hvor familien kan komme og bo sammen med den innsatte i tiden før løslatelse, for å få hjelp til å fungere som en "vanlig" familie igjen etter lang atskillelse.

Enkelte overgangsboliger skal forsterkes til å kunne ta imot innsatte under 18 år som ellers ville være i lukket fengsel – barn skal ikke være i vanlige fengsler!

- Jeg ville også forandret programmene til noe som gjaldt hele soningen, ikke bare et kurs man går til noen timer av og til. Programmet må være integrert i alle daglige gjøremål i fengselet. Alle betjentene må "kunne program". Dagliglivet må være programpraksis.

Anders

har for andre gang tatt fatt på soning i overgangsbolig. Seks måneder har han til rådighet. De skal han bruke til å få seg bolig og arbeid. Hvorfor gikk det så galt etter siste opphold i overgangsbolig?

- Det gikk jo bra en lang stund med jobb og bolig og samboer og barn. Men så røyk samboerforholdet og da røyk alt det andre også. Jeg skulle hatt noen til å følge meg opp når problemene begynte å komme. Men det hadde jeg ikke. Visste ikke hvem jeg skulle gå til. Merkelig nok har jeg aldri vært til behandling for stoffproblemene mine. Det kunne jeg trengt.

- Nå har du muligheten igjen?

- Ja, men seks måneder er ganske kort tid på å få ordna med jobb og bolig. Fra fengselet er det ikke mulig å få ordna med noen ting. Her i overgangsboligen har jeg alle muligheter.

- Og nå tror du at du skal greie deg?

- Ja, men jeg greier meg ikke uten oppfølging. Så det MÅ jeg ha nå når disse seks månedene er over.

Det skal også prøves ut en ny type fengsel: «landsbyfengsel». Det skal så langt som mulig være likt samfunnet utenfor, for eksempel ved at det er det lokale næringslivet som gir arbeidstilbud også inne i fengselet, som for eksempel butikk, bakeri eller vaskeri hvor de innsatte får ordinær lønn. De må da betale husleie og ha ansvar for husholdningen sin selv. Det skal være mer åpenhet mot lokalsamfunnet – uten mur eller gjerde. Et landsbyfengsel vil gi den aller beste treningen for å greie seg etter løslatelsen.

Restorative justice

Begrepet Restorative justice er ikke så lett å oversette til norsk. Det betyr å prøve å løse konflikter på en måte som ikke bare omfatter lovbrøteren og offeret for lovbruddet, men også andre som berøres: familie, venner og nærmiljø. Restorative justice-tenkningen ligger til grunn for megling i Konfliktrådene. Overføring til konfliktrådsbehandling kan komme i stedet for straff for mindre lovbrudd. Det er en nødvendig forutsetning at offeret ønsker en slik prosess.

Restorative justice er basert på tre hovedprinsipper:

1. Samfunnets reaksjon på en kriminell handling bør bidra til å gjenopprette så mye som mulig av den skaden offeret har blitt utsatt for
2. Gjerningspersonen bør forstå konsekvensene av sine handlinger og bli oppfordret til å ta ansvaret for dem
3. Offeret skal få anledning til å fortelle gjerningspersonen direkte hvilke konsekvenser den kriminelle handlingen har hatt for ham/henne, å stille gjerningspersonen spørsmål og deretter sammen med gjerningspersonen finne den beste måten for gjenoppretting av skaden

Restorative justice kan også ha en plass i tillegg til straffen, og ha stor verdi med tanke på rehabilitering og tilbakeføring. Megling kan også brukes for å gjenopprette familieband og andre relasjoner som er tynslitt av lang tids kriminell livsførsel.

Restorative justice skal få en mer framtrødende plass i oppfølgingen av lovbrudd. Det skal være et tilbud til både lovbrøter og de som er berørt av lovbruddet på ethvert tidspunkt etter dommen.

Bruk av stormøte i drapssak

En historie om MOT, tverrfaglig samarbeid og tro på seg selv og andre – restorative justice i sin beste form.

Politiet tar kontakt med konfliktrådet tidlig på våren med ønsker og håp om å få gjennomført et stormøte mellom en drapsmann og flere av de pårørende i saken. Drapsmannen sitter for tiden i varetekt. Drapet skjedde for noen uker siden. Politiets motivasjon er først og fremst at spesielt en av de pårørende er veldig redd, og bærer på selvpålagt skyld for det som skjedde. Alle de involverte har nære relasjoner til hverandre og er selvfølgelig preget av drapet. Konfliktrådet avtaler et møte med politiet for å gå gjennom hvem, hva, hvorfor, hvordan og eventuelt hvorfor ikke. Statsadvokaten blir kontaktet.

Drapsmannen blir satt fri fra varetekt og det haster plutselig å arrangere et møte mellom de involverte. De pårørende er redde for å møte drapsmannen på «gata». I tillegg går det mange rykter om hevn fra begge sider. Konfliktrådet bestemmer seg for å motivere alle parter til dette stormøtet umiddelbart. Det avtales dato for formøter, og to meglere fra konfliktrådet møter alle de involverte i løpet av en og samme dag. Målet er rett og slett å skape mest mulig forutsigbarhet ved å informere om hvem som kommer, hva det skal snakkes om, hvilke spørsmål som vil bli stilt, i hvilken rekkefølge de stilles, hvordan alle vil sitte og hva som er den enkeltes ansvar.

Stormøtet

Siden stormøtet skal gjennomføres før rettsaken, er det avtalt at deltakerne i møtet kun skal snakke om tanker, reaksjoner, følelser og relasjoner etter drapet, det vil si om konsekvensene av handlingen i ettertid. Stormøtet avholdes på politistasjonen to dager etter formøtene.

I stormøtet deltar gjerningspersonen, hans forsvarer, aktor, ansvarlig politimann i saken, tre berørte ungdommer, tre berørte voksne og meglere fra konfliktrådet. Tolv mennesker er samlet i et rom i fire timer.

Både forsvarer og aktor i saken uttalte i begynnelsen av møtet at de verken ville eller kunne bruke noe av det som ble sagt i møtet i den kommende rettsaken. De så på dette møtet som partenes møte, hvor det handlet om deres første møte med hverandre etter hendelsen, deres relasjoner og deres tanker. Forsvarer utdypet i tillegg at han kun deltok som støtteperson, ikke som advokat til drapsmannen.

Resultat

Etter møtet sier alle de involverte at det var godt å ha sett hverandre før rettsaken begynner. Alle sa de var tryggere nå da de skulle gå ut av møtet enn da de gikk inn. I et stormøte handler det om å la mennesker få møtes, gi dem en anledning til å få sagt det de har på hjertet og la dem få uttrykke hva som skal til for at de skal kunne ta et steg videre i sin egen prosess og sitt eget liv.

Ansvarlig politimann er svært entusiastisk og sier at restorative justice er veien å gå. Han ser at dette er en flott metode i politiets arbeid. Aktor i saken uttaler følgende etter møtet: «En alvorlig forbrytelse vil nesten alltid berøre flere mennesker og straffesaken isolert behandler langt fra alle de spørsmålene som dukker opp. Konfliktrådet er et nyttig supplement i forhold til å møte de andre utfordringene slike saker gir, eksempelvis slik som redsel for å møte gjerningsmannen igjen på gata eller i rettssalen. Konfliktrådet gjør det enklere for de impliserte å gå videre i livet sitt.» Gjerningsmannens advokat er udelt positiv og sier at: «Dette var et konstruktivt møte. Jeg skulle gjerne sett dette i flere saker. Slike møter er viktig for pårørende, men også for den som er siktet. Før dette møtet var alle utrygge, men de ble trygge underveis.»

Kilde: Konfliktrådet i Oslo og Akershus

Tilbakeføring til samfunnet

I en spørreundersøkelse ble en innsatt spurt:

- Hva skal du gjøre når du kommer ut herfra?
- Jeg? Jeg er kriminell. Jeg kan ikke livnære meg som noe annet enn kriminell.
- Hvor skal du bo da?
- Bo? –Å, det er alltid ei dame å ta inn hos, vet du!

Med bare «to plastposer og 300 kroner i lomma» når fengselsporten slår igjen, skal det godt gjøres å klare seg uten å falle tilbake til ny kriminalitet. Helt siden Botsfengslet i Oslo ble åpnet i 1851, har myndighetene bekymret seg for hvordan det skulle gå med de innsatte den dagen de slapp ut. Bildet av en forhutlet skikkelse med to plastposer er kanskje en myte i dag – eller kanskje ikke? Det er en betydelig gruppe lovbrøyttere som etter soningen faller tilbake i et kriminelt livsmønster, og tilsynelatende mangler viktige forutsetninger for å greie et annet liv.

Når lovbrøytteren selv gjør sitt beste for å komme seg på bena, må samfunnet gi all mulig støtte. Det betyr ikke å gi spesialbehandling til den som bryter loven, men å gi de tilbudene som alle borgere har rett til: bolig, utdanning, et levebrød og helsetjenester. For den som mangler mye, kan det være vanskelig å orientere seg i byråkratiet. Når grunnlaget er skjørt, kan det være helt avgjørende at tilbudene er på plass akkurat i rett øyeblikk. Risikoen for å feile igjen blir for stor hvis hospits er eneste boligtilbud, eller hvis rusbehandlingstilbudet ikke er på plass før to uker etter løslatelse. Sjansen til å holde seg unna et kriminelt miljø er liten hvis man ikke er akseptert i andre miljøer. Små praktiske spørsmål kan være uoverstigelige hindre. Mange har ikke noe ID-dokumentasjon. Det er ikke lett å holde styr på økonomien hvis man ikke får bankkonto. Med dårlig rykte og selvtilliten på minus er det vanskelig å forhandle med kreditorene om gjeldsordninger.

Regjeringens tilbakeføringsgaranti er svaret på disse kompliserte problemene. Den skal gi mange mennesker et bedre liv, og det er et håp at den skal få ned gjengangerkriminaliteten. Det betyr færre kriminalitetsofre i framtiden, og både enkeltpersoner og samfunnet spares for mye. Det er tre parter i en slik pakt: kriminalomsorgen, andre offentlige etater – og lovbrøytteren selv.

- Du kan si til politikerne at det må være en oppfølging. Like før løslatelsen og like etter. Uten det kan de spare seg opplæringen inne. Du greier likevel ikke å stå oppreist med bare to bæreposer i handa, selv om du har forbedra norsken fra 2 til 3.

Er tilbakeføringsgarantien dyr? Vi vet at kriminalitet koster samfunnet store summer, i tillegg til de menneskelige omkostninger både for lovbrøytteren, offeret og andre som berøres. Vi vet også at mange som sitter i fengsel, allerede er klienter i det offentlige hjelpeapparatet. Fordi støtten ikke er godt nok samordnet, får det offentlige for lite igjen for pengene. Investering i forebygging og tilbakeføring er samfunnsøkonomisk lønnsomt.

Tilbakeføringsgarantien skal sikre at de som er ferdig med å sone en straff, får de tjenestene de har krav på.

Straffegjennomføringen skal ha et innhold som tydelig peker framover mot løslatelse og tilbakeføring til samfunnet. Kriminalomsorgen og alle som samarbeider om rehabiliteringen skal bli flinkere til å planlegge og legge til rette for løslatelse. Undervisning, arbeidspraksis og rusbehandling er viktige elementer.

Et «servicetorg» i fengselet skal gjøre kontakten med mange offentlige etater enkel, samtidig som det bygger på lovbrøytters ansvar for å ta initiativ selv.

Det er et mål at alle som løslates skal ha en verdig bolig å gå til. Nøkkelen til en vellykket tilbakeføring ligger i kommunene.

Båndene til lokalsamfunnet knyttes gjennom lokale «tilbakeføringsråd». Der deltar både kriminalomsorgen, kommunene og frivillige organisasjoner.

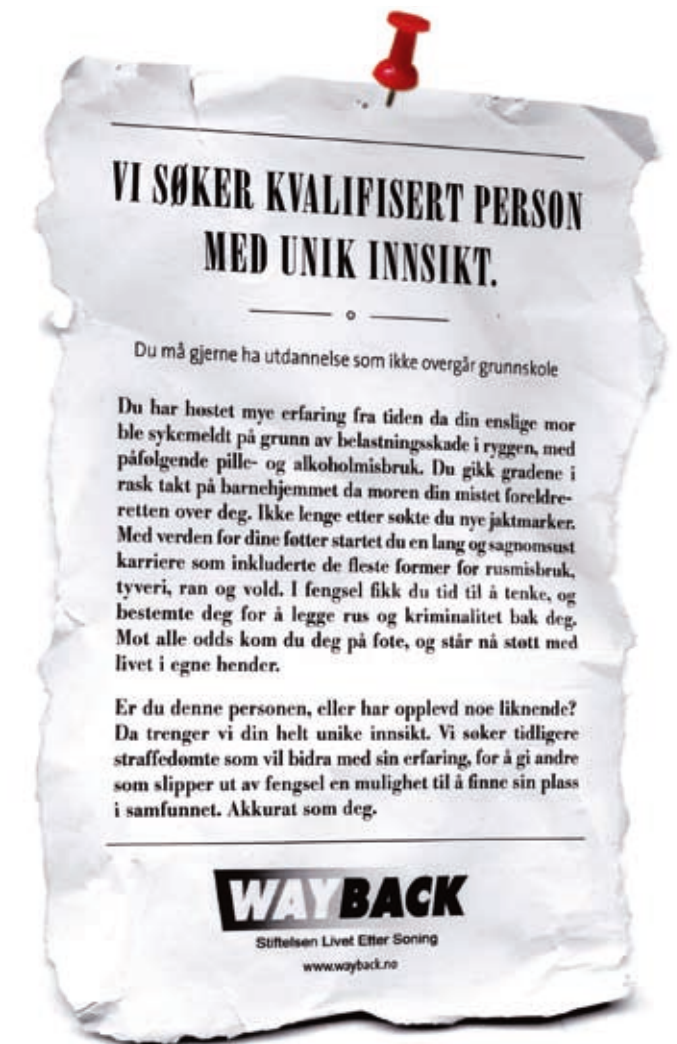
Frivillige organisasjoner

Selv om tilbakeføringsgarantien legger plikter bare på tre parter, må det en fjerde part til for å lykkes fullt ut med reintegreringen i samfunnet. Det er de frivillige organisasjonene.

Mange av dem som prøver å leve et lovlydig liv etter løslatelse, forteller at de er ensomme. Hvis den løslatte ikke skal slutte seg til sitt gamle, ofte kriminelle miljø, må det være andre muligheter. Noen må være der når de offentlige kontorene er stengt – om kvelden og i helgene. Det er da de frivillige organisasjonene har de beste forutsetningene. De dekker et bredt spekter av interesser, men alle tilbyr plass i et fellesskap. Noen organisasjoner har gjort det til sin oppgave nettopp å ta imot de som har sonet en fengselsstraff, og har mye kunnskap og erfaring om hva den løslatte trenger. Dette er en del av det vi mener når vi sier at vi ønsker et varmere samfunn. Frivillige organisasjoner består av enkeltmennesker. Det er nettopp enkeltmenneskene som kan gå inn som støtte for innsatte og løslatte, gi sosialt fellesskap og vennskap.

De frivillige organisasjonene må ha støtte til det viktige arbeidet de gjør. Selv om virksomheten er bygget på frivillighet, må det offentlige ta konsekvensen av at de fyller et hull i tilbakeføringskjeden som det offentlige ikke kan tette selv.

For domfelte som ønsker det, skal man forsøke å få til et forpliktende samarbeid med frivillige organisasjoner.

**VI SØKER KVALIFISERT PERSON
MED UNIK INNSIKT.**

Du må gjerne ha utdanning som ikke overgår grunnskole

Du har høstet mye erfaring fra tiden da din enslige mor ble sykemeldt på grunn av belastningsskade i ryggen, med påfølgende pille- og alkoholmisbruk. Du gikk gradene i rask takt på barnehjemmet da moren din mistet foreldreretten over deg. Ikke lenge etter søkte du nye jaktmarker. Med verden for dine føtter startet du en lang og sagnomsust karriere som inkluderte de fleste former for rusmisbruk, tyveri, ran og vold. I fengsel fikk du tid til å tenke, og bestemte deg for å legge rus og kriminalitet bak deg. Mot alle odds kom du deg på fote, og står nå støtt med livet i egne hender.

Er du denne personen, eller har opplevd noe liknende? Da trenger vi din helt unike innsikt. Vi søker tidligere straffedømte som vil bidra med sin erfaring, for å gi andre som slipper ut av fengsel en mulighet til å finne sin plass i samfunnet. Akkurat som deg.

WAYBACK
Stiftelsen Livet Etter Soning
www.wayback.no

En litt spesiell oppgave krever litt spesiell erfaring

8 av 10 løslatte begår nye lovbrudd og havner rett tilbake i fengsel. Det er tall å sette seg ned og grine av. Eller reise seg opp og gjøre noe med. WayBack er tidligere straffedømte som har greid å forandre seg, og som hjelper andre innsatte med overgangen til et nytt liv, uten rus og ny kriminalitet. Nå trenger vi flere faddere.

www.wayback.no

WAYBACK
Stiftelsen Livet Etter Soning

CV FOR

Yvonne Helene Iversen
Sinsensveien 233C
0712 Oslo

Født en gang mellom 7/4-61 og 11/4-61 i Narvik

Fikk en datter i 1975, frastatt omsorgen samme år, men bor sammen nå

UTDANNING

Fra 1968 til 1975 Jacob Walnum's Barnehjem
Fra 2003 til 2004 Grunnskole ved voksenopplæringen på Rosenhof i Oslo
Fra 2004 til 2005 Førerkort klasse B, C, D, E

ARBEIDSLIV

Fra 1992 til 1992 Vaskhjelp Løde Skole i Trondheim
Fra 2006 Kranfører, Oslo havn

ANNET

Fra 1963 til 1970 I ulike fosterhjem i Nordland, Troms og Finnmark
Fra 1974 til 1975 Karmøy Senter for piker med tilpassingsvansker

ØVRIG ERFARING

Fra 1979 til 1985 Soning ved Brevvedt kvinnefengsel for besittelse og innførsel av narkotika
Fra 2001 til 2002 Rehabilitering på Tyrilkollektivet i Mesnali

FORENINGSLIV

Fra 2002 Medlem og kontaktperson Anonyme Narkomane, Oslo Nord/Øst
Fra 2005 Styremedlem i Sinsensveien Boligsameie

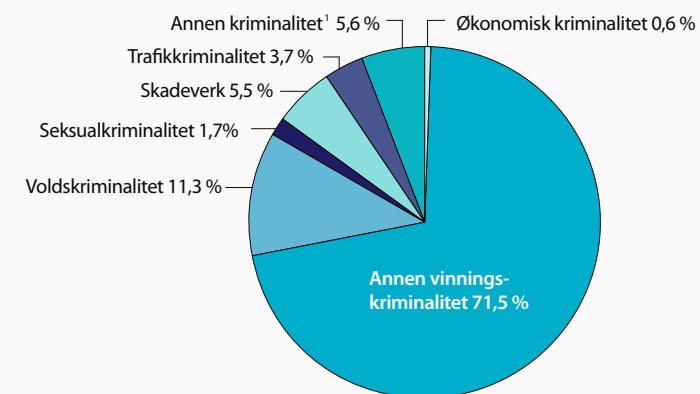
Ofrene

«Jeg kan ikke tilgi ham.
Jeg vil ikke heller. Aldri.
Han drepte sønnen min,
det beste jeg hadde.»

«Da vi kom hjem fra ferie, slo et gufs imot oss. Gardinene blafret i det knuste vinduet. Absolutt alle skuffer og skap var tømt og innholdet lå strødd utover. Til og med fryseskapet hadde de tømt så alt lå i en slags sørpe på kjøkkengulvet. Merkelig nok hadde de ikke tatt verdisaker. Ikke en gang vinflaskene som lå i stativet. Det de tok var identifikasjonspapirer, dåpsattestene våre og vielsesattesten. Det har vi gjort oss noen tanker om. På stereoanlegget sto det igjen en halvtom rusbrus. Verken ungene eller vi glemmer den hjemkomsten.»

Fra mediene får man et inntrykk av at mange mennesker utsettes for grove voldsforbrytelser. Det er riktig at voldskriminaliteten rammer mange, og at den kan ødelegge svært mye for ofrene. Det er likevel annen kriminalitet som berører flest mennesker. Vinningsforbrytelser er den klart største typen lovbrudd:

Personoffer, etter hovedlovbruddsgruppe. 2006.

¹ Omfatter også narkotika-, miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet

I kriminalpolitikken er det viktig å forebygge ny kriminalitet ved å støtte lovbrutere med vilje til å leve lovlydig. Samtidig må ofrene for kriminalitet få den oppmerksomhet og støtte som gjør at de kommer videre i sitt liv på best mulig måte. Noe er gjort for å endre ofrenes stilling, og mye kan fortsatt gjøres. Det fjortende Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre er åpnet i Tønsberg. De skal være et tilbud for alle som ønsker informasjon og oppfølging etter å ha vært utsatt for en kriminell handling, og til dem som skal vitne i en rettsak.

Redusert tilbakefall til ny kriminalitet gir færre framtidige ofre. Likevel kan det virke både skremmende og støtende for ofrene at den straffedømte, som del av rehabiliteringsopplegget, får økt grad av frihet i form av frigang, permisjoner og soning i åpne fengsler. Straffegjennomføringsloven har derfor regler om at pårørende og etterlatte i alvorlige saker skal varsles når innsatte for eksempel skal på permisjon.

Moren som ble sitert på forrige side, var en av dem som likevel kom inn i et opplegg med Restorative justice. Hun hadde først ikke til hensikt å la seg forsones, men bare få sagt hvordan hun følte og opplevde det hele. Etter en tid løsnet det, og hun fikk faktisk en god relasjon til gjerningsmannen. På frivillig basis besøkte hun ham i fengselet i mange år etterpå.

Loven om voldsoffererstatning er endret for å styrke ofrenes rettigheter. Det gjelder også barn som har opplevd vold mot foreldre eller en annen nærstående person.

Den øvre grensen for voldsoffererstatning heves. Arbeidet med å informere ofrene om deres rettigheter styrkes.

Hjelpeapparatet skal styrkes ytterligere. Målet er at alle fylker skal ha rådgivningskontor for kriminalitetsofre.

Soningskøen skal avvikles helt. Ofrene skal se at lovbrøyteren må ta sin straff.

Pårørende

Alvorlige lovbrudd skaper mange ofre. Også innsattes pårørende rammes hardt av fengsling. De sliter med økonomiske vansker og psykiske problemer. Særlig barnefamiliene rammes, med fattigdomsproblemer i tillegg til de personlige belastninger som følger av forholdet.

Foreningen for Fangers Pårørende

- er en interesseorganisasjon for pårørende til personer i fengsel
- gir rådgivning og støtte til pårørende
- utarbeider informasjonsmateriell
- holder informasjonsmøter
- driver gruppevirksomhet for barn av pårørende
- driver gruppevirksomhet for pårørende
- samarbeider med fengslene om forbedringer

*- Det verste med å ha en sønn i fengsel? Er det skammen - fordømmelsen - stigmatiseringen?
Er det de vonde tankene som lister seg rundt sengen min om natten og hvisker ondskapsfullt at det gikk som det gikk fordi jeg ikke var en god nok mor. Jeg sviktet.*

Kanskje det verste er den stikkende sjalusien når jeg hører andre mødre fortelle om sine flinke barn som har klart seg så godt her i livet. Om Mette som tar doktorgrad – om Anders som studerer i Paris - om Eva som tramper jorden rundt. Og så stillheten når jeg svarer ærlig på spørsmålet om hva mitt barn gjør.

Jeg soner en liten dom på 12 år - i frihet!!

Min mann sitter i fengsel. Høsten 2003 ble livet mitt snudd opp ned ved at jeg plutselig ble alene med en liten jente på 9 mnd. Etter noen måneder i tenkeboksen bestemte meg for at jeg fremdeles ønsket å være gift med mannen min, og da gikk veien videre til å bli en «pårørende». Jeg kom i kontakt med begreper som fangebarn, fengselskone og andre mer eller mindre underfundige betegnelser. Jeg tok kontakt med Forening for Fangers Pårørende (FFP), familievernkantoret, Kriminalomsorgens utdanningssenter og ansvarlige for førskolelærerutdanning. Jeg var en pårørende som trengte informasjon. Omsorg og støtte fikk jeg, men faglitteratur, konkrete rapporter og undersøkelser om hvordan jeg forholder meg til at min datter har en pappa i fengsel eksisterte omtrent ikke. Sorgen, skammen og savnet måtte jeg takle sammen med henne, på egenhånd.

Mange offentlige etater deler ansvaret for å støtte familier i krise. For kriminalomsorgen er det også en del av arbeidet med rehabilitering og tilbakeføring å støtte kontakten mellom innsatte og deres familier.

Foreningen for Fangers Pårørende er en viktig samarbeidspartner for kriminalomsorgen.

Kriminalomsorgen vil legge bedre til rette for pårørendes besøk i fengselet, og da særlig for barna. Gode besøksrom er nødvendig. I tillegg bør barna så snart som mulig tilbys omvisningsbesøk så de kan se hvordan mor eller far bor, går på skole, arbeider og har fritidsaktiviteter. Flere fengsler vil få besøksleiligheter der barn kan få overnatte sammen med foreldrene.

Større adgang til permisjon vil også komme barna til gode.

Flere fengsler vil tilby «pappa-» eller «mammagrupper», hvor innsatte får veiledning i foreldrerollen og muligheter for aktiviteter sammen med barna. I noen av disse gruppene har innsatte lest inn eventyr på video eller kassett for at barna skal kunne høre pappa eller mamma før de sovner.

Flere fengsler vil tilby samlivskurs for innsatte og deres ektefeller eller samboere.

Innsatte skal få mulighet til mer telefonkontakt med familie og venner. Kriminalomsorgen har med hell prøvd ut nettmøter med kamera, særlig for utenlandske innsatte hvor det er vanskelig å komme på besøk.

Trygghet for alle

Et trygt samfunn er målet for kriminalpolitikken. Fengselsstraff er det som på kort sikt mest effektivt stopper kriminell aktivitet. For de farligste lovbrøyterne er fengsel nødvendig for å sikre samfunnets trygghet. Det gjelder særlig for lovbrøytere som er knyttet til organisert kriminalitet, de som er dømt for alvorlig kriminalitet og når gjentakelsesfaren er stor. De som er farlige eller ikke har til hensikt å endre sitt kriminelle livsmønster, skal samfunnet beskyttes mot. Folk skal kjenne seg trygge på at personer som begår alvorlig kriminalitet, ikke rømmer eller begår ny kriminalitet mens de sitter i fengsel.

Når faren for ny alvorlig kriminalitet er særlig stor, kan en lovbrøyter dømmes til forvaring. Det er en fengselsstraff som ikke er helt tidsbestemt, og som domstolen kan forlenge hvis risikoen fortsatt er alvorlig når den opprinnelige tidsrammen er over. Løslatelse avhenger ofte av vurderinger fra psykiater.

«Lås dem inne og kast nøkkelen» er likevel ikke løsningen selv når lovbruddet er alvorlig og straffen er lang. Det som på lang sikt skaper størst trygghet i samfunnet, er at de som straffes ikke begår nye lovbrudd etter løslatelsen. Soningen må ha et innhold som gjør at den kan bli et vendepunkt i livet.

Det er vanskelig å forutsi menneskelig atferd. Hvordan skal man vite hvem som vil begå nye alvorlige lovbrudd? En av de aller verste forbrytelsene – drap – er knyttet til helt spesielle situasjoner, ofte i familien. Det er liten sannsynlighet for at den samme personen skal drepe igjen. Størst tilbakefall har de som er dømt for narkotikakriminalitet, og deretter kommer kategoriene vinningsforbrytelser og voldsforbrytelser. Lavest tilbakefall har de som er dømt for seksualforbrytelser. Risikoen for samfunnet må vurderes både ut fra sannsynligheten for tilbakefall og ut fra hvor stor skade lovbruddet kan føre til. Kriminalomsorgen er restriktiv med prøveløslatelse når to tredjedeler av dommen er sonet. Prøveløslatelse før hele dommen er sonet er fortsatt hovedregelen, men en av tre innsatte får avslag på sin første søknad og løslates først nærmere endt tid.

Selv om ikke alle får større frihet like tidlig, skal alle ha tilbud om et innhold i soningen som gjør at de lettere kan greie et liv uten kriminalitet etterpå.

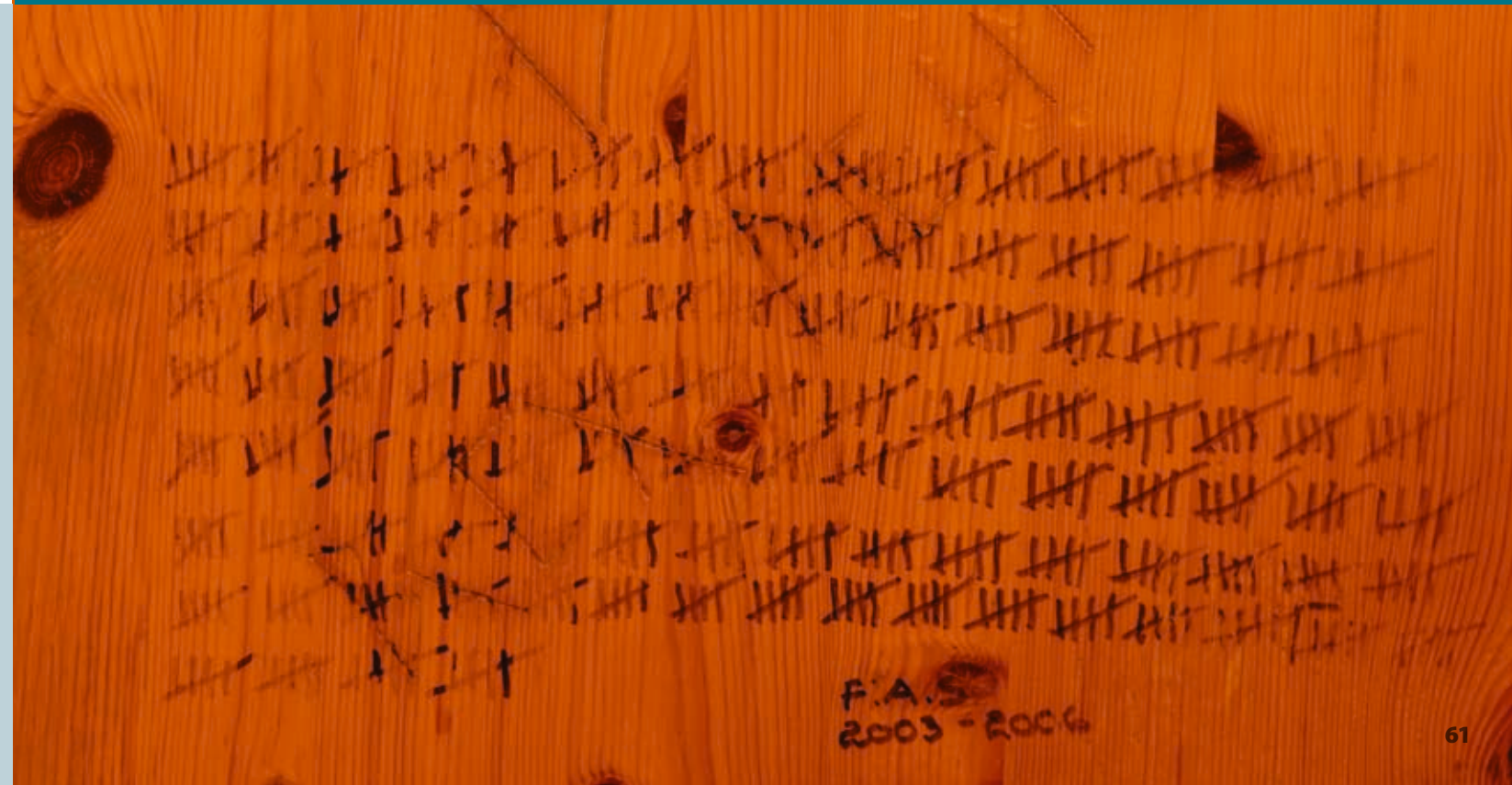
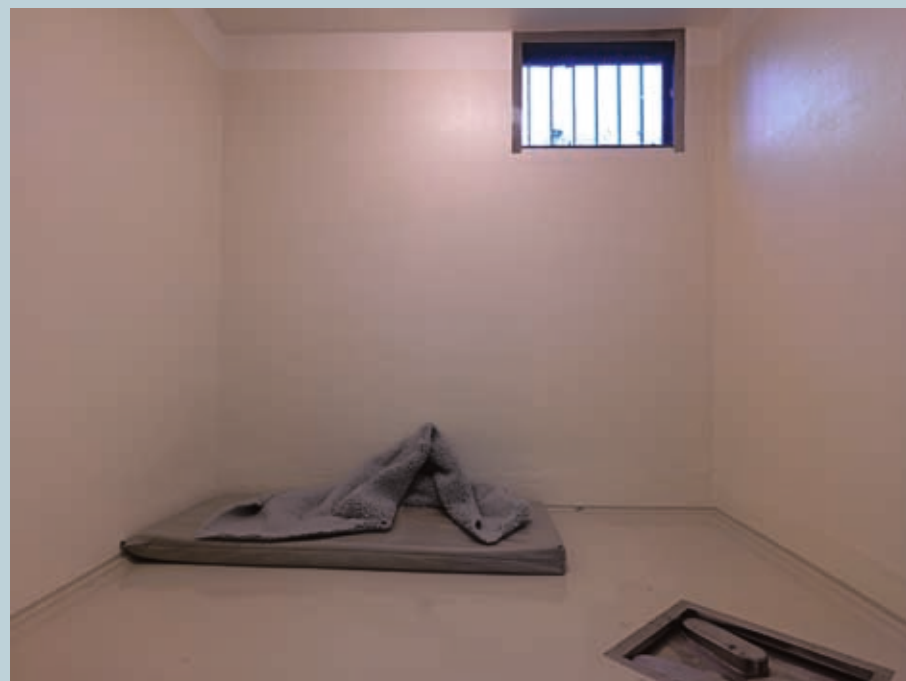
Det må foretas en grundig kartlegging når straffegjennomføringen for den enkelte planlegges. Kartlegging av innsatte skal sikre at innsatte soner under riktig sikkerhetsnivå. Gradvis økt frihet skal være basert på god kunnskap om den innsattes utvikling, og om hvilke tiltak som må være på plass for at friheten skal være forsvarlig. Det gjelder ved permisjoner, ved overføring til åpent fengsel og ved prøveløslatelse. Kriminalomsorgen samarbeider med politiet for å få kunnskap om mulig kriminell aktivitet.

Nettopp når risikoen for tilbakefall er stor, er det særlig viktig med prøveløslatelse før dommen er sonet helt ferdig. Bare på den måten har friomsorgen myndighet til å kontrollere og støtte den løslatte i den første krevende tiden i frihet.

Regjeringen vil foreslå endringer i straffeloven for Stortinget slik at at straffene for drap, voldtekt, alvorlig vold og overgrep mot barn skal bli strengere.

Landets farligste skal fortsatt sone i tre til fire fengsler som er rustet opp sikkerhetsmessig.

Kriminalomsorgen skal samarbeide enda tettere med politiet for å forebygge ny kriminalitet etter løslatelsen.

Målet for kriminalpolitikken er et tryggere samfunn

- Regjeringen foreslår at straffene for drap, voldtekt, alvorlig vold og overgrep mot barn skjerpes. De farlige skal sone i fengsler med høyt sikkerhetsnivå.
- Bedre rehabilitering gir mindre tilbakefall til ny kriminalitet.
- Soningskøen er borte og domfelte skal innkalles raskt til straffegjennomføring.

Ofrene skal ha mulighet til å bli hørt

- Innføre tilbud om Restorative justice. I den grad det er mulig, skal skaden som har skjedd gjenoprettes.
- Ofrene vil få mulighet til å uttrykke hva lovbruddet har gjort med dem.

Ingen skal sone under strengere forhold enn nødvendig

- De fleste dommene i Norge er korte. Flere skal få sone i fengsler med lavere sikkerhetsnivå. Det gir bedre rehabilitering og er billigere for samfunnet.
- Regjeringen har innført forsøk med hjemmesoning med elektronisk kontroll.

Flere kan gjennomføre straff utenfor fengsel

- Forskning viser at for mange virker samfunnsstraff bedre enn fengsel. Flere bør dømmes til samfunnsstraff. Det bør bli større adgang til å idømme deldom med kombinasjonen av fengsel og samfunnsstraff.
- Regjeringen vurderer å utvide ordningen med narkotikaprogram med domstolskontroll.

Innholdet under straffegjennomføringen skal bli bedre

- Innsatte og domfelte har de samme rettigheter som alle andre i samfunnet.
- Rehabiliteringstilbudene skal være kunnskapsbaserte.
- Alle fengsler har skole- og arbeidstilbud. Livet i fengsel skal ligne mest mulig på livet utenfor. Innsatte skal trene på å ta ansvar og klare seg selv.
- Innholdet i samfunnsstraffen skal utvikles og skreddersyes mer til den domfeltes evner, ønsker og behov.
- Domfelte med rusproblemer og psykiske lidelser skal få bedre oppfølging.

Tilbakeføring til samfunnet – ettervern

- Kriminalomsorgen skal sørge for en forutsigbar og trygg løslatelse.
- Nøkkelen til og hovedansvaret for et effektivt ettervern ligger i kommunene.
- Frivillige organisasjoner er viktige støttespillere.
- Det er et mål at alle som løslates fra fengsel skal ha en verdig bolig å gå til, skal ha et skole- eller arbeidstilbud og får tilbud om behandling for rus og/eller psykiske problemer.